

horum elegantia commentariorum superetur qui sunt editi: ne scientia tantarum rerum scriptoribus desit: adeoque probantur omnium iudicio: ut precepta non prebita facultas scriptoribus uideatur. Cuius tamen rei maior nostra quam reliquorum est admiratio: ceteri enim quam bene atque emendate: nos etiam quam facile atque celeriter eos perfecerit scimus. Erat autem in cesare facultas atque elegantia summa scribendi cum uerissima scientia suorum consiliorum explicandorum. Mihi ne illud quidem accidit: ut Alexandrino atque Africano bello interesserem. Que bella quam ex parte cesaris nobis sermone sunt nota: tamen aliter audimus ea que rerum nouitate atque admiratione nos capiunt: aliter que pro testimonio sumus dicturi. Sed rogo nimirum dum omnes excusationis causas colligo: ne cum cesare conferar. Hoc ipsum crimen arrogantie lubeo: quod in eo iudicio cuiusquam existimem posse cum cesare comparari. Vale.

MHI GALLIA DEVICTA CAESAR CVM SVPERIORE estate nullum bellandi tempus intermisisset: militesque hibernorum quiete reficere a tantis laboribus uellet. Complures eodem tempore ciuitates renouare belli consilia nuntiabantur: conuersionesque facere. Cuius rei uerisimilis causa afferebatur: quod gallis omnibus cognitum esset: neque ulla multitudine in unum locum coacta resisti posse a romanis: nec si diuersa bella eodem tempore intu-

Iterum gallie pars rebel-
latur.

lisset ciuitates satis auxilii aut spatii aut copiarum habiturum exercitum populi romani ad omnia persequenda non esse autem alicui ciuitati sortem incommodi recusandam si tali mora relique possent se uindicare in libertatem. que ne opinio gallorum confirmaretur. Cesar marcum antonium questorem suis prefecit hibernis ipse equitum presidio pridie kalendas Ianuarias ab opido bibratte proficiscitur ad legionem duodecimam: quam non longe a finibus heduorum collocauerat in finibus biturigum: eiq; adiungit legionem undecimam que proxima fuerat binis cohortibus ad impedimenta tuenda relictis. Reliquum exercitum in copiosissimos agros biturigum inducat. Qui cum latos fines & complura opida haberent unius legionis hibernis non potuerunt contineri: quin bellum pararent: coniurationesq; facerent. Repentino aduentu cesaris accidit quod imperatis deiectisq; accidere fuit necesse: ut sine timore ullo rura colentes prius ab equitatu opprimerentur: q̄ confugere in opida possent. Namq; etiā illud uulgare incursionis hostium signum quod incendiis edificiorum intelligi consueuit: cesaris erat interdictum sublatum: ne aut copia pabuli fumentiq; si longius progredi uelle deficeret: aut hostes incendiis terrerentur. Multis hominum milibus captis p̄territi bituriges: qui primum aduentum putauerant effugere romanorum infinitimas ciuitates: aut priuatis officijs configi: aut societate consiliorum confugerant frustra. Nam cesar magnis itineribus locis omnibus occurrit: nec dat

ulli ciuitati spatium de aliena potius q̄ de domestica
 salute cogitandi. Qua celeritate & fideles amicos re-
 tinebat & dubitantes terrore ad conditiones pacis ad-
 ducebat. Tali conditione bituriges proposita cum sibi
 uideretur ad clementiam cesaris reditum patere teiq̄
 amicitiam finitimas ciuitates sine ulla poena dedisse
 obsides atq̄ infidem receptas esse idem fecerunt. Caesar
 militibus pro tanto labore ac patientia qui a bruma
 libus diebus itineribus difficillimis frigoribus intolera-
 dis studiosissime permanserant in labore ducentos sextē-
 tios centurionibusq̄ duomilia nūmum p̄cede nomine
 condonanda pollicetur. legionibusq̄ in hiberna remis-
 sis ipse se recepit die xv. bibatte. Ibi cum ius diceret bi-
 turiges ad eum legatos mittunt auxilium petatum con-
 tra carnutes quos intulisse bellum sibi querebatur. Qua
 re cognita dum dies non amplius decem & octo in hiber-
 nis esset moratus legionem quartadecimam & VI^{am} ex
 hibernis ab arare ducit. Quas ibi collocatas explica-
 de rei frumentarie causa superiore commentario demof-
 tratum est. Ita cum duabus legionibus ad persequēdos
 carnutes proficiscitur. Cum fama exercitus ad hostes
 esset perlata: calamitate ceterorum ducti carnutes de-
 sertis uicis opidisq̄ que tolerande hiemis causa consti-
 tutis repente exiguis ad necessitatem edificijs incolebāt.
 nuper enim deuicti complura opida dimiserant: dis-
 persi profugiunt. Cesar erumpentes eo maxime tempo-
 re acerrimas tempestates cum subire milites nollet ī
 opido carnutum tenabo castra ponit atq̄ in tecta par-
 tim gallorum: partimq̄ coniectis celeriter stramentis
 tentoriorum que tegendorum gratia erant edificata

NVMVM.

Superiore commen-
tatio.

Tentorium.

milites contegit. Equites tamen & auxilarios pedites in om-
 nes partes mittit quascunq; petisse dicebantur hostes nec
 frustra. Nam plerunq; magna preda potiti nostri reuer-
 tuntur. Oppressi carnutes hiemis difficultate terrore
 periculi: cum tectis expulsi nullo loco diutius consiste-
 re auderent: nec siluarum presidio tempestatibus du-
 rissimis regi possent dispersi magna parte amissa suo-
 rum dissipantur in finitimas ciuitates. Cesar tempo-
 re anni difficillimo: cum satis haberet conuenientes
 manus dissipare: ne quod initium belli nasceretur qua-
 tumcunq; in ratione esset exploratum haberet: sub
 tempus estiuorum nullum summum bellum posse co-
 flari. Caium trebonium cum duabus legionibus quas
 secum habebat in hibernis cenabi collocauit. Ipse cum
 crebris legationibus remorum certior fieret bellouagorq;
 belli gloria gallos omnes belgasq; prestabat: finitimasq; iis
 ciuitates duce Sorbeo bellouago & comio atrebate exer-
 citus comparare atq; in unum locum cogere: ut omni
 multitudi- in fines suessonum qui remis erant attri-
 buti facerent impressionem. pertinere autem no ta-
 tum ad dignitatem: sed etiam ad salutem sua iu-
 dicaret nullam calamitatem socios optime de re pu-
 meritos accipere. Legionem ex hibernis euocat rur-
 sus undecimam. Litteras autem ad Caium fabium
 mittit: ut in fines suessonum legiones duas quas
 habebat adduceret. Alteramq; ex duabus ab Tito
 labieno accersit. Ita quantum opportunitas bellique-
 ratio postulabat perpetuo suo labore inuicem legioni-
 bus expeditionum munus iniungebat. Hic copiis
 coactis ad bellouagos proficiscitur: castrisq; in eoru

Impressionem.

finibus positus equitum turmas dimittit in omnes partes ad aliquos excipiendos: ex quibus hostium consilia cognosceret. Equites officio facti renuntiant: paucos in edificiis esse inuentos: atque hos non qui agrorum colendorum causa remansissent: namque esset undique diligenter demigratum: sed qui specularandi causa essent remissi a quibus cum quereretur caesar quo loco multitudo esset bellouacorum: quod ut esset consilium eorum inueniebat bellouacos omnes qui arma ferre possent in unum locum conuenisse. Itaque ambianos: aulircos: caethos: ueliocassos: atrebates locum castris in silua excelsum circumdata palude delegisse: impedimenta omnia in ulteriores siluas contulisse. Complures esse principes belli auctores: sed multitudine maxime corbeo obtemperare: quod ei summo esse odio nomen populi ro. intellexissent. Paucis ante diebus ex his castris atrebatem comium discessisse ad auxilia germanorum adducenda quorum & uicinitas propinqua & multitudo esset infinita: constituisse autem bellouacos omnium principum consensu: summa plebis cupiditate: sed ut diceretur caesar cum tribus legionibus ueniret offerrent se ad dimicandum ne miseriore ac duriore postea conditione cum toto exercitu decertare cogerentur: si maiores copias adduceret & in eo loco permanerent quem delegissent: pabulatione ante que propter anni tempus cum exigua tum disiecta esset & frumentatione & reliquo comeatu ex insidiis prohibere romanos. Quae caesar consentientibus pluribus cum cognouisset atque ea quae proponerentur consilia plena prudentis: longaeque a te-

meritate barbarorum remota esse iudicaret: omnibus rebus inserviendum statuit. quo celerius hostes contempta suorum paucitate prodirent in aciem. Singularis enim uirtutis ueterimas legiones septimam octauam nonam habebat summe spei delecteq; iuuentutis undecimam que octauo iam stipendio tamen in collatione reliquarum non dum eadem uetustatis ac uirtutis ceperat opinionem. Itaq; consilio aduocato: rebus iis que ad se essent delate: omnibus expositis animos multitudinis confirmat. Si forte hostes trium legionum numero posset elicere ad dimicandum: agminis ordinē ita constituit: ut legio septima: octaua nona ante omnia iret impedimenta: deinde omnium impedimentorum agmen: quod tamen erat mediocre: ut in expeditionibus esse consuevit cogeret undecima ne maioris multitudinis species accidere hostibus posset q; ipsi depolscissent. Hac ratione penē quadrato agmine instructo in conspectum hostium celerius opinione eorum exercitum adducit. Cum repente instructas uelut iacie certo gradu legiones accedere galli uiderunt: & quorum erant ad cesarem plena fiducia: consilia perlata siue certaminis periculo: siue subito aduentu seu expectatione nostri consilij copias instruunt pro castris nec loco superiore decedunt. Cesar & si dimicare optauerat: tamen admiratus tantam multitudinem hostium ualle intermissa in altitudinem depressa quam late patente castra castris hostium confert. Hoc imperat uallo pedum muniri duodecim. Loriculam pro hac ratione eius altitudinis in edificari fossam duplicem pedum denum quinum lateribus deprimi: directio

In collatione.

¶ exercitus ordinem
singularem.

Nota egregia munitione
castrorum.

turris excitari crebras in altitudine trium tabulatorum pō-
tibus transiectis constratisq; iungi quorum frontes uimi-
nea lorica munirentur ut ab hostibus duplici fossa
duplici propugnatorum ordine defenderentur. Quorū
alter ex pontibus tutior ex altitudine esset hoc audacius
longiusq; permitteret tela alter quo propior hostium
uallo collocatus esset ponte ab incidentibus telis tegeretur
portis fores altioresq; turres imposuit. Huius mu-
nitionis duplex erat consilium: namq; & operum magni-
tudinem & timorem suum sperabat fiduciam barbaris
allaturum & ^{cū} pabulatum frumentatumq; esset proficiscē-
dum paruis copiis castra munitione ipsa uidebat posse
defendi. Interim crebro paucis utring; procurrentibus in-
ter bina castra palude interiecta contendebatur. Quā
tamen paludem non nunq; aut nostra consilia aut gal-
lorum germanorumq; transibant: acriusq; hostes inseq-
bantur: aut uicissim hostes eodem transgressi nostros
longius summouebant. Accidebat autem quotidianis
pabulationibus id quod accidere erat necesse: cum ra-
ris disiectisq; ex edificijs pabulum conquirerent: ut im-
pediti locis diuersis pabulatorii circumuenirentur. Que-
res & si mediocre detrimentum iumentorum ac ser-
uorum nostris afferebat: tamen stultas cogitationes in-
citabat barbarorum: atq; eo magis quod cominus quē
profectum ad auxilia germanorum accersenda docui
cum equitibus uenerat. Qui tam & si numero nō am-
plius erant quingentis: tamen germanorum aduētū
barbari nitebantur. Caesar cum animaduerneret hos-
tem complures dies castris palude & locis natura mu-
nitis se tenere: neq; oppugnare castra eorum sine dimi-

catione pernitiola: nec locum munitionibus claudi nisi
 a maiore exercitu posse: litteras ad Trebonium mittit ut
 q̄ celerime possa legionem quartadecimam que cū Ti-
 to sextio legato in biturigibus hiemabat accerferet. Atq̄
 ita cum tribus legionibus magnis itineribus ad se uenira
 ipse equites inuicem remorum ac legionum reliqua-
 rumq̄ ciuitatum quorum magnum numerū euoca-
 uerat: presidio pabulatoribus mittit qui subitas hosti-
 um incursiones sustinerent. Quod cum quotidie fieri
 ac iam consuetudine diligentia inueniretur: quod ple-
 runq̄ accidit diuturnitate. bellouaci directa manu
 peditum cognitis stationibus quotidianis equitum
 nostrorum siluestribus insidias disponunt: eodemq̄
 equites postero die mittunt qui primum elicerent
 nostros insidiis deinde circūuentos aggredierentur. Cu-
 ius mali fors incidit remis quibus ille dies fungendi
 muneris obuenerat. Nam ii cum repente hostium equi-
 tes animaduertissent: ac numero superiores paucita-
 tem contempsissent: cupidius insecuti: peditibus
 undiq̄ sunt circūdati. Luo facto perturbati celerius
 q̄ consuetudo fert equestri preliū se receperunt. am-
 iso uertileo principe ciuitatis prefecto equitum. Qui
 cum uix equo propter etatem posset uti: tamen cō-
 suetudine gallorum neq̄ etatis excusatione insusci-
 pienda prefectura usus erat: neq̄ dimicari sine se
 uoluerat. Inflāmantur atq̄ incitantur hostiū ani-
 mi secundo prelio principe & prefecto remorum in-
 terfecto: nostriq̄ detrimento admonentur diligentius
 exploratis locis stationes disponere ac modera-
 tius cedentem insequi hostem. Non intermittūtur

Vertiseq̄ prefectus armo-
 rum interficitur.

interim quotidiana prelia in conspectu utrorumq; castrorum que ad uada transitusq; fiebant paludis. Qua contentione germani quos propterea cesar transduxerat thenum: ut equitibus interpositis preliarentur: cum constantius uniuersi paludem transissent: paucisq; in resistendo interfectis: pertinacius reliquam multitudinem essent insecuti perterriti non solum ii qui aut cominus opprimebantur: aut eminus uulnerabantur: sed et qui longius subsidiari consueuerant: turpiter refugerunt: nec prius finem fuge fecerunt sepe amissis superioribus locis q; se aut in castra suorum reciperent: aut nonnullis pudore coactis longius profugerent. Quorum periculo sic omnes copie sunt perturbate: ut uix iudicari posset utrum secundis minimisq; rebus insolentiores: an aduerso mediocri casu timidiores essent. Compluribus diebus iisdem in castris consumptis: cum propius accessissent legiones & Caium trebonium legatum cognouissent duces bellouacorum ueriti similem obsessionem Alexie: noctu dimittunt eos quos aut etate aut uiribus inferiores aut inermes habebant: unaq; reliqua impedimenta: quorum perturbatum & confusum dum explicant agmen: magna enim multitudo carrorum expeditos sequi gallos consuevit. Oppressi luce copias armorum suis instruunt castris: ne prius romani prosequi se inciperent: q; longius agmen impedimentorum suorum processisset. At cesar neq; resistentes aggrediundos tanto collis ascensu iudicabat: neq; non usq; eo legiones admouendas ut discedere ex eo loco sine periculo barbari nostris militib;

Subsidiari.

instantibus non possent. Ita cum palude impedita
 a castris castra diuideret que transeundi difficultas
 celeritate insequendi tardare posse. Atq; id iugum
 quod trans paludem pene ad hostium castra pertine-
 ret: mediocri uallo a castris eorum introrsum ani-
 maduerteret: pontibus palude constrata legiones
 traducit: celeriterq; in summam planitiem iugi
 peruenit: quod decliui fastigio duobus ab lateribus
 minuebatur. Ibi legionibus instructis ad ultimū
 iugum peruenit: aciemq; eo loco constituit. Unde to-
 mento missa tella in hostium cuneos conuici postā.

Constrata.

Decliu fastigio.

Confisi.

Barbari confisi loci natura cum dimicare non recu-
 sarent: si forte romani subire collem conarentur:
 & paulatim copias distributas dimittere non aude-
 rent: ne dispersi perturbarentur in acie permāse-
 runt. Quorum pertinacia cognita cesar xx. cohō-
 tib; instructis: castrisq; eo loco metatis muniri
 iubet castra: ac solutis operibus pro uallo legiones
 instructas collocat: equites frenatis equis instatio-
 ne disponit. Bellouaci cum romanos ad insequē-
 dum paratos uiderent: neq; pernoctare: aut diuti-
 us permanere sine periculo eodem loco possent: ta-
 le concilium sui recipiendi ceperunt: fasces ut cō-
 sueuerant: nanq; in acie sedere gallos consuesse:
 superioribus commentariis cesaris declaratum ē
 per manus stramentorum ac uirgultorum quorū
 summa erat in castris copia inter se traditos ante
 aciem collocarunt: extremq; tempore diei signo pro-
 nuntiato uno tempore incenderunt. Ita continens
 flāma copias omnes repente a conspectu texit ro-

Castris metatis.

pernoctare.

per manus.

pronuntiato.

manorum. Quod ubi accidit: barbari uehementissimo cursu refugerunt. Cæsar & si discessum hostium animadu- uertere non poterat incendiis oppositis tamen id cō- cilium cum fuge causa initum suspicaretur: legiones promouit: & ad insequendum ipse ueritus insidias ne fore in eodem loco subsistere hostis atq; elicere nostros in locum conaretur iniquum tardius procedit. Equi- tes cum intrare summum iugum & flammam for- tissimam timerent: ac si qui cupidius intrauerāt: uix suorum ipsi priores partes animaduverterent: eq; insidias ueriti liberam facultatem sui recipiendi bel- louacis dederunt. Ita fuga timoris simul calliditatisq; plena sine ullo detrimento milia non amplius decē- progressi hostes loco munitissimo castra posuerūt. In- de cum sepe in insidiis equites peditesq; disponerent: magna detrimenta romanis in pabulationibus in- ferebant. Quod cum crebrius accideret ex captiuo quodam comperit cæsar corbeum bellouagorum du- cem fortissimorum milia sex peditum delegisse: eq- tesq; ex omni numero mille: quos in insidiis eo lo- co collocarat: quem in locum propter copiam fru- menti ac pabuli romanos missuros suspicaretur. Quo cognito consilio legiones plures q̄ solebat educit: equitatumq; quem ipse pabulatoribus mittere præ- sidio consueerat præmittit. Huic interponit auxi- lia leuis armature. Ipse cum legionibus q̄ potest maxime appropinquat. Hostes in insidiis disposi- ti: cum sibi delegissent campum ad rem gerēdā non amplius patentem in omnes partes passibus mille siluis undiq; aut impeditissimo flumine

elicere.

.NS.

34

INDAGINE.

munitum uelut indagine hunc insidiis circūdederunt. Explorato hostium consilio: nostri ad præliandum animo atq; armis parati cum subsequētib; legionibus nullā dimicationem recusarent: turmatim in in eum locū deuenerunt. Quorum aduentu cum sibi corbeus oblatam occasionem rei gerendę existimaret: primus cum paucis se ostendit: atq; in proximas turmas impetum fecit: nostri constantē incursum sustinent insidiatorum: neq; plures in unum locum conueniunt. Quod plerūq; equestrib; præliis: tum propter aliquem timorem accidit: tum propter multitudinem ipsorum detrimentum accipitur. Cum dispositis turmis inuicem rari præliarentur: neq; ab lateribus circūuenti suos paterentur erumpunt ceteri corbeo præliante exsiluis: fit magna contentione diuersum prælium. Quod cum diutius pari Marte iniretur paulatim exsiluis multitudo instructa procedit peditum: quę nostros coegit cedere equites: quib; celeriter subueniunt leuis armature pedites quos ante legiones missos docui turmisq; nostrorū interpositis constantē præliantur. Pugnatur aliquandiu pari contentione. Deinde ut ratio postulabat prælii qui sustinuerant primos impetus insidiarum hoc ipso sunt superiores: quod nullum ab insidiantibus imprudentes acceperant detrimentum. accedunt propius interim legiones: crebroq; eodē tempore & nostris & hostibus nuntii afferuntur: Imperatorem instructis copiis adesse. Qua re cognita nostri confisi presidio cohortium acerrime præliantur: ne si tardius rem gessissent: uictorię gloriā

Incipitur prælium cū
Bellouagis.

communicasse cum legionibus uiderentur. Hostes cō-
 cidunt animis: atq; itineribus diuersis fugam querūt
 nequicq;. Nam quibus difficultatibus locorum roma-
 nos claudere uoluerant iis ipsi tenebantur. Victi
 tamen procussiq; maiore parte amissa: consternati
 profugiunt: partim siluis petitis: partim flumine: qui
 tamen in fuga a nostris acriter insequentibus confi-
 ciantur: cum interim nulla calamitate uictus cor-
 bācus excederet prelio siluasq; peteret aut inuitatibus
 nostris ad deditiōem potuit adduci: quin fortissime
 preliando compluresq; uulnerando cogeret elatos ira-
 cundia uictores in se tela conuicere. Tali modo re gest-
 ta recentibus prelii uestigijs ingressus cesar: cum uic-
 tos tanta calamitate existimaret. Hostes nuntio ac-
 cepto locum castrorum relicturos: que non longius
 ab ea cede abesse q̄ octo milibus dicebantur: tam
 & si flumine impeditum transitum uidebat: tam
 exercitu producto progreditur. At bellouaci reliq; q;
 ciuitates repente ex fuga paucis atq; iis uulneratis
 receptis qui siluarum beneficio casum euitarent.
 Omnibus aduersus cognita calamitate interfecto corbeo:
 amisso equitatu & fortissimis peditibus cum aduen-
 tare romanos existimarent: consilio repente contu-
 tubarum conuocato conclamant legati: obsidesq;
 ad cesarem mittantur. Hoc omnibus probato con-
 silio: Comius atrebas ad eos confugit germanos a
 quibus ad id bellum auxilia mutuatus erat. Ce-
 teri e uestigio mittunt ad cesarem legatos: petūtq;
 ut ea pena sit contentus hostium quam si sine
 dimicatione inferre integris posset pro sua clemen-

Corbeus occiditur.

*Legatio bellouago-
rum ad cesarem.*

tia atq; humanitate nunq; profecto esset illaturus. Afflic-
 tas opes equestri prelio bellouacorum esse delectorū pe-
 ditum multa milia interisse: uix refugisse nuntios ce-
 dis: tamen magnum ut in tanta calamitate belloua-
 cos eo prelio commodum esse consecutos: quod corbe-
 us auctor belli concitator multitudinis esset inter-
 fectus. Nunq; enim senatum tantum in ciuitate illo
 uiuo quantum imperitam plebem potuisse. Hec oran-
 tibus legatis commemorat cesar eodem tempore su-
 periore anno bellouacos ceterasq; gallie ciuitates sus-
 cepisse bellum pertinacissime. Hos ex omnibus infen-
 tentia permansisse: neq; ad sanitatem reliquorū
 de ditione esse perductos scire atq; intelligere se cau-
 sam peccati facillime mortuis delegari: nemine uō
 tantum tollere: ut inuitis principibus: resistente se-
 natu: omnibus bonis repugnantibus infirma ma-
 nu plebis bellum concitare & gerere posset: sed tam
 se contentum fore ea pena quam sibi ipsi contraxis-
 sent. Nocte insequenti legati responsa ad suos referēt:
 obsides conficiunt: concurrunt reliquarum ciuita-
 tum legati qui bellouacorum speculabantur euentū
 obsides dant: imperata faciunt: excepto comio quē
 timor prohibebat cuiusq; fidei suam committere
 salutem. Nam superiore anno Titus labienus Cesa-
 re in gallia citeriore ius dicente cum Comiū com-
 perisset sollicitare ciuitates & coniurationem cōtra
 cesarem facere: infidelitatem eius sine ulla perfidia
 iudicauit comprimi posse. Quem quia non arbi-
 trabatur uocatum in castra uenturum: ne temp-
 tando cautionem faceret. Caium uolusenū qua-

Fit responsio.

*T. Labienus pruden-
ter agit.*

dratum misit: qui eum per simulationem colloqui cu-
 raret interficiendum: ad eam rem delectos idoneos
 tradit centuriones. Cum in colloquium uentum es-
 set: & ut conuenerat: manum comii uolusenus arri-
 pisset: Centurio uelut insueta re permotus celeriter
 a familiaribus prohibitus comii conficere hominem
 non potuit: grauius tamen primo ictu gladio caput
 percussit: cum utriusq; gladii districti essent non tam
 pugnandi q̄ diffugiendi fuit utrorusq; consilium nostro-
 rum: quod mortifero uulnere comium credebat affec-
 tum: gallorum quod insidiis cognitis: plura q̄ uide-
 bant extimescebant. Quo facto statuisse comius di-
 cebatur: nunq̄ in conspectu cuiusq; romani uenire.
 Bellicosissimis gentibus deuictis: cesar cum uideret
 nullam iam esse ciuitatem que bellum id pararet: quod
 sibi resisteret: sed non nullos ex opidis de migrare ex
 agris diffugere ad presens periculum deuitandum plu-
 res in partes exercitum dimittere constituit. M. anto-
 nium questorem cum legione duodecima sibi coniu-
 git. C. fabium legatum cum cohortibus XXV. mittit
 in diuersissimam partem gallie: quod ibi quasdam ciui-
 tates in armis esse audiebat: neq; caium caniniū re-
 billum legatum qui in illis regionibus preerat satis fir-
 mas duas legiones habere existimabat Titum labie-
 num ad se euocat. Legionem autem duodecimam
 que cum eo fuerat in hibernis in togatam gallia mit-
 tit ad colonias ciuium romanorum tuendas: ne
 quod simile incommodum accideret discursione bar-
 barorum: ut superiore estate trigestinis acciderat q̄
 repentino latrocinio atq; impetu incolę illorum erat

 alab *manus*

opprelli: ipse ad uastandos depopulandosq; fines ambio-
 rigis proficiscitur. Quem perterritum ac fugientem cū
 redigi posse in suam potestatem desperaret: proximum
 suę dignitatis esse ducebat: adeo fines eius uastare ci-
 uibus: edificiis: pecore: ut odio suorum ambiorix: si
 quos fortuna reliquos fecisset: nullum reditum prop-
 ter tantas calamitates haberet in ciuitatem: cū in
 omnes partes ambiorigis: aut legiones aut auxilia
 dimisisset atq; omnia cedibus: incendiis: rapinisq; uas-
 tasset. Magno numero hominum interfecto aut cap-
 to: Labienum cum duabus legionibus in treueros
 mittit. Quorum ciuitas propter germanię ciuitate
 quotidianis exercitata bellis cultu & feritate non
 multum a germanis differebat: neq; imperata unq;
 nisi exercitu faciebat coacta. Interim Caius canini-
 us legatus cum magnam multitudinem conuenis-
 se hostium in fines pictorum: litteris nuntius Duna-
 ci cognosceret: qui perpetuo in amicitia mansisset ro-
 manorum. Cum pars quedam ciuitatis eius defecis-
 set: ad opidum lemonum contendit. Quo cum ad-
 uentaret: atq; ex captiuis certius cognosceret: multis
 hominum milibus adunato duce aridium duratiū
 clausum lanone oppugnari: neq; infirmas legiones hos-
 tibus committere auderet castra posuit loco munito.
 Dunacus cum appropinquare caium cognouisset: copiis
 omnibus ad legiones conuersis castra romanorū oppu-
 gnare instituit. Cūq; plures dies in oppugnatione
 consumpsisset & magno suorum detrimento nullā
 partem munitionum conuellere potuisset: rursus ad
 obsidendum lemonem redit. Eo tempore. C. fabius

Legatus complures ciuitates in fidem recipit. obsidibus firmat.
 litterisq; caui rebili canii fit certior que impictonibus geratur.
 Quibus cognitis proficiscitur ad auxilium Dimaci ferendum.
 At dinacus aduentu fabii cognito desperata salute: si tem-
 pore eadem coactus esset & romanorum & exterum sub-
 stinere hostem & respicere ac timere opidanos repen-
 te ex eo loco cum copiis recedit nec se satis tutum fore
 arbitratus: nisi flumine ligeri quod erat ponte propter
 magnitudinem transeundum copias transduxisset. fa-
 bius & si nondum in conspectum uenerat hostibus: neq;
 se caninio coniunxerat: tamen doctus ab iis qui locorum
 nouerant naturam potissimum redidit hostes perteri-
 tos non eum locum quem petebant petituros. Itaq; cum
 copiis ad eundem pontem contendit: equitatumq; ta-
 tum procedere ante agmen imperat legionum: quantum
 cum processisset: sine defatigatione equorum in eade-
 se reciperet castra. Consequuntur equites nostri ut erat
 preceptum: inuaduntq; Dimaci agmen: & fugientes per-
 territosq; subsarcinis itinere aggressi magna preda mit-
 tis interfectis potiuntur. Ita re bene gesta se recipiunt
 in castra. Insequenti nocte fabius equites premitit sic pa-
 ratos ut confligerent atq; omne agmen morarentur:
 dum consequeretur ipse. Cuius preceptis ut res gerere-
 tur Quintus titatius uarus prefectus equitum singularis
 & animi & prudentie uir suos hortatur. agmenq; hos-
 tium consecutus turmas partim idoneis locis disponit:
 partim equitum prelium committit: confligit auda-
 cius equitatus hostium succedentibus sibi peditibus qui
 toto agmine subsistentibus equitibus suis contra nos-
 tros ferunt auxilium fit prelium acri certamine. Naq;

Varus singularis & ai
 & prudentie uir.

nostri contemptis pridie superatisq; hostibus cum subsequi legiones meminisset & pudore cedendi & cupiditate celerius conficiendi prelii fortissime contra pedites preliantur. Hostesq; nihil amplius copiarum accessurum credentes: ut prius cognouerant delendi equitatus nostri nacti occasionem uidebantur. Cum aliquandiu summa contentione dimicaretur: Dunacus instruit aciem que suis esset equitibus inuicem presidio: cum repente conferte legiones in conspectu hostium ueniunt. Quibus uis procul se barbarorum turme ac perterritae acies hostium perturbato impedimentorum agmine magno clamore discursusq; passim fuge se mandat. At nostri equites qui paulo ante qui paulocum resistentibus fortissime confluerant: letitia uictorie elati: magno undiq; clamore sublato: cedentibus circumfusi quatum equorum uires ad persequendum dexteraq; ad cedendum ualent: tunc eo prelio interficiunt. Itaq; amplius milibus duodecim aut armatorum aut eorum qui eo tempore arma proiecerat: interfectis omnibus multitudo capitum impedimentorum. Qua ex fuga cum constaret drapete senonem: qui ut primum defecerat: e gallia collectis undiq; perditis hominibus: serius ad libertatem uocatis: exulibus omnium ciuitatum receptis latrocinis impedimenta & commeatus romanorum interceptat: non amplius hominum milibus ex fuga quinq; collectis prouinciam petere: unaq; consilium cum eo lucretium cadurcum cepisse quem superiore commentario prima defectione gallie facere in prouincia uoluisse impetum cognitum est. Caninius legatus cum legionibus duabus ad eos persequendos contendit:

Defectione:

ne detrimento aut timore provincie magna infamia p-
 ditorum hominum latrocinis caperetur. Caius fabius
 cum reliquo exercitu in carnutes ceterasq; proficiscitur ci-
 uitates: Quorum eo prelio quod cum Dunaco fecerat copi-
 as esse accitas sciebat. Non enim dubitabat quin recentia
 calamitate summissiores essent future. Dato uero spatio ac
 tempore eodem instigante dunaco possent concitari: Qua
 in re summa felicitas celeritasq; in recipiendis ciuitatibus
 fabium consequitur. Nam carnutes qui sepe uexati nu-
 q; pacis fecerant mentionem datis obsidibus ueniunt in
 deditionem: ceteraq; ciuitates posite in ultimis gallie
 finibus oceano coniuncte que armorice appellantur aue-
 toritate adducte carnutum aduentu fabii: legionuq;
 imperata sine mora faciunt. Dunacus suis finibus
 expulsus errans latitansq; solus extremas gallie regio-
 nes petere est coactus. At drapes unaq; luterius cum
 legiones caniniuq; adesse cognoscerent: nec se sine
 certa pernitie persequente exercitu putarent provin-
 cie fines intrare posse: nec tam libere uagandi latroci-
 nioruq; faciendorum facultatem habere in finibus
 se constituunt cadurcorum. Ibi cum luterius apud
 suos ciues quondam integris rebus multum potuisse:
 semperq; auctor nouorum consiliorum: magna apud
 barbaros auctoritatem haberet opidum exelodunū
 quod in clientela fuerat eius: egregie natura loci mu-
 nitum occupat suis & drapetis copiis opidanosque
 sibi coniungit. Quocum confestim caius caninius
 uenisset animaduerteterq; omnes opidi partes pre-
 ruptissimis saxis esse munitas quod defendente nul-
 lo tamen armatis ascendere esse difficile. Magna

Clandestina.

autem impedimenta opidanorum uideret: que si clandestina fuga subtrahere conarentur. effugere nō modo equitatum: sed ne legiones quidem posset tripartito cohortibus diuisis terna celsissimo loco castra fecit: a quibus paulatim quantum copię patiebantur. uallū in opidi circuitum ducere instituit. Quod cum animaduertent opidani miseriamq; alexię memoria solliciti similem causam obsessionis uererentur. maxieq; ex omnibus luterius qui fortunę illius periculum fecerat moneret frumenti rationem esse habendā. constituunt omnium consensu parte ibi relicta copiarum. ipse cum expeditis ad importandum frumētū proficisci. Eo consilio probato proxima nocte duobus milibus armatorum relictis. reliquos ex opido drapes & luterius educunt. Hi paucos dies morati ex finibus cadurcorum qui partim re frumentaria subleuare eos cupiebant: partim prohibere quo minus sumerent non poterant. magnum numerum frumenti cōparant: non nunq̄ autem expeditionibus nocturnis castella nostrorum adoriuntur. Quam ob causam Caius caninius toto opido munitiones circūdare moratur: ne aut opus effectum tueri non posset: aut plurimis in locis infirma disposita presidia haberet. Magna copia frumenti comparata: confidet drapes & luterius non longius ab opido decem milibus. Vnde paulatim in opidum frumentum supportarent. Ipsiq; inter se prouincias parciuntur. Drapes castris presidio cum parte copiarum restitit. Luterius agmen iumentorum ad opidum ducit: dispositis ibi presidijs: hora noct-

tis circiter x. siluestribus angustissimisq; itineribus
 feumentum importare in opidum instituit. Quorū
 strepitum uigiles castrorum cum sensisset explorato-
 resq; missi que agerentur renuntiaissent. Caninius
 celeriter cum cohortibus armatis ex proximis castel-
 lis infumentarios sub ipsam lucem impetum fecit
 qui repentino malo perterriti diffugiunt ad sua pre-
 sidia. Quos nostri ut uiderunt acrius contra arma-
 tos incitati neminem ex eo numero uiuum capi pa-
 tiuntur: profugit inde cum paucis luterius nec se re-
 cipit in castra. Re bene gesta caninius ex captiuo cō-
 perit partem copiarum cum drapete esse in castris
 a milibus non longe amplius duodecim. Qua re ex
 compluribus cognita cum intelligeret fugato duce al-
 tero perterritos reliquos facile opprimi posse magne fe-
 licitatis esse arbitrabatur. neminem excede refugis-
 se in castra qui de accepta calamitate nuntium dra-
 peti perferret. Sed in experiundo cum periculum nul-
 lum uideret equitatum omnem germanosq; pedi-
 tes summe uelocitatis homines ad castra hostium
 premitit. Ipse Legionem unam inter castra distri-
 buit: alteram secum expeditam ducit. Cum propi-
 us hostis accessisset ab exploratoribus quos premise-
 rat cognoscit castra eorum: ut barbarorum fere cō-
 suetudo est relictis locis superioribus ad ripas esse flu-
 minis demissa. Ac germanos equites imprudentibus
 omnibus de improviso aduolasse: preliumq; cōmisit-
 se. Qua re cognita legionem armatam instructamq;
 adducit. Ita repente omnibus ex partibus signo da-
 to loca superiora capiunt. Quod ubi accidit germa-

Nota crudelem
 galloꝝ stragem.

Germani equites.

PRELIVM.

Capitur Drapes.

Externo.

C. Fabius.

ni equites signis legionis uisis uehementissime preliantur. Confestim cohortes undiq; impetum faciunt omnibusq; aut interfectis aut captis magna preda potiuntur. Capitur ipse eo prelio drapes. Caninius felicissime re gesta sine ullo pene militis uulnere ad obsidendos opidanos reuertitur. externoq; hoste deleto: cuius timore antea diuidere presidia & munitione opidanos circumdare prohibitus erat opera undiq; imperat administrari. venit eodem cum suis copiis postero die Caius Fabius partemq; opidi sumit ad obsidendum. Celsar interim Marcum antonium questorem cum cohortibus quindecim in belgis relinquit: nequa rursus nouorum consiliorum capiendoru belgis facultas daretur. Ipse reliquas ciuitates adit: obsides plures imperat: timentes omnium animos consolatione facta sanat. Cum in carnutes uenisset quorum in ciuitate superiore commentario Celsar exposuit initium belli esse ortum: quod precipue eos propter conscientiam facti timere animaduertebat: quo celerius ciuitatem timore liberaret: principes sceleris illius & concitatore belli gratiatrium ad supplicium deposcit: qui & sine ciuibus quidem suis se committebat: tamen celeriter omnium cura questus in castra perducitur. Cogitur in eius supplicium Celsar contra suam naturam concursu maximo militum qui omnia pericula & detrimenta belli a gratiatio accepta referebant: adeo ut uerberibus exanimatum corpus securi feriretur. Ibi crebris litteris caninij fit certior que de drapete & luterio gesta esset q; in consilio permanerent opidani. Quorum & si pau-

DEPOSIT.

citatem contemnebant tamen pertinaciā magna poe-
 na esse afficiendā iudicabat: ne uniuersa gallia nō ibi
 uires defuisse ad resistendum romanis: sed constantiam
 putaret: neue hoc exemplo ceterae ciuitates locorū oppō-
 tunitate fretae se uindicarent in libertatem cum omni-
 bus gallis notum esse sciret. Reliquam esse una esta-
 tem suae prouinciae: quam sibi sustinere potuissent:
 nullum ultra periculum uererentur. Itaq; q. calenū
 legatum cum legionibus reliquit: qui iustis itineri-
 bus subsequeretur. Ipse cum omni equitatu q̄ potest
 celerrime ad caninium contendit. Cum contra ex-
 pectationem omnium cesar uxelludonum uenisset
 opidūmq; operibus clausum animaduertit: neque
 ab oppugnatione recedi uideretur ulla conditione
 posse. Magna autem copia frumenti abundar: opi-
 danos ex perfugis cognosceret: aqua prohibere hostē
 temptare coepit: flumen infimam uallem diuide-
 bat: quae pene totum montem cingebat: in quo posi-
 tum erat praeceptum undiq; opidum uxelludonū
 hoc auertere natura loci prohibebat. In infimis eniz
 sic radicibus montis ferebatur: ut nullam in par-
 tem depressis fossis deriuari posset. Erat autem opi-
 danis difficilis & praeceptus eo descensus: ut perhi-
 bentibus nostris sine uulneribus ac periculo uitae:
 neq; adire flumen: neq; arduo se recipere posset ascē-
 su. Qua difficultate eorum cognita cesar fundito-
 ribus sagittariisq; dispositis tormentis: etiam quibus-
 dam locis contra facillimos descensus collocatis aqua
 fluminis prohibebat opidanos. Quorum omnis pos-
 tea multitudo aquarum unum in locum conue-

Lege totum quod
 sequitur.

niebat sub ipsius opidi murum magnus fons aquae
 prorumpbat ab ea parte quae fere pedum trecentorum
 interuallo fluminis circuitu uacabat. Hoc fonte pro-
 hiberi posse opidanos cum optarent reliqui: cesar u-
 nus uideret sine magno periculo e regione eius ui-
 neis aggere aduersus montem & aggerem instruere
 cepit magno cum labore & continua dimicatione. Opi-
 dani enim loco superiore decurrunt: & eminus sine
 periculo preliantur: multosque pertinaciter succedentes
 uulnerant. Non deterrentur tamen milites nostri
 uineas proferre: & labore cum operibus locorum uince-
 re difficultates. Eodem tempore cuniculos tectos cra-
 tes & uineas agunt ad capud fontis. Quod genus ope-
 ris sine ullo periculo: sine suspitione hostium facere li-
 cebit extruitur agger in altitudinem pedum sex.
 Collocatur in ea turris decem tabulatorum: quae ut me-
 nibus equaretur nullis operibus effici poterat. Sed quae
 superare fontis fastigium posset ex ea cum tela tormen-
 tis lacerentur: ad fontis aditum nec sine periculo pos-
 sent aquari opidani. non tantum pecora atque iumen-
 ta: sed etiam magna hostium multitudo siti consume-
 batur. Quo malo perterriti opidani: cupas sebo: pi-
 ce scandulis complent eas ardentes in opera prouol-
 uunt. Eodemque tempore acerrime preliantur: ut ab
 incendio restinguendo dimicationis periculo detereant
 romanos. Magna repente in ipsis operibus flamma
 extitit. Quaecumque enim per locum precipitem missa e-
 rant: ea uineis & aggere suppressa comprehendebant
 id ipsum quod morabatur. Milites contra nostri qua-
 si periculoso genere prelii locoque iniquo premebantur:

AQUARI.

Cupas.
 sebo.
 scandulis.

tamen omnia fortissimo sustinebant animo. Rel eiq̄
 gerebantur & excelso loco & in conspectu exercitus nostri
 magnusq̄ utrinq̄ clamor oriebatur. Ita ut quisq̄ poterat
 maxime insignis quo tutior testatioq̄ uirtus esset eius
 telis hostium flāmeq̄ se offerebant. Celsar cum complu-
 res suos uulnerari uideret: ex omnibus opidi partibus
 cohortes montem ascendere: & simulatione moenium
 occupandorum clamorem undiq̄ iube tollere. Quo fact-
 to perterriti opidani cum quid ageretur in locis reliquis
 nescirent: suspensi reuocant ab impugnandis operibus
 armatos murisq̄ disponunt. Ita nostri sine prelii facto ce-
 leriter opera flāma comprehensa partim restingunt: par-
 tim interscindunt. Cum pertinaciter resisterent opida-
 ni: magna etiam parte amissa siti suorum in sententia
 permanebant. Ad postremum cuniculis uenę fontis
 interscisse sunt atq̄ auerse. Quo facto repente perēnis
 exarruit fons tantāq̄ attulit opidanis salutis despe-
 rationem: ut id non hominum consilio sed deorum uo-
 luntate factum putarent. Itaq̄ se necessitate coacti tradi-
 derunt. Celsar cum suam lenitatem cognitam omnibus
 sciret: neq̄ uereretur ne quid crudelitate nature uideret-
 ur asperius fecisse: neq̄ exitum consiliorum suorum
 animaduertet: sed tali ratione diuersis in locis plures
 consilia inissent: exemplo supplicii deterrendos reliquos
 existimauit. Itaq̄ omnibus qui arma tulerant: māūs
 precidit: uitamq̄ concessit: quo testatio est & pena im-
 proborum. Drapes quem captum esse a caninio docui:
 siue in dignitate & dolore uinculorum siue timore gra-
 uioris supplicij paucis diebus cibo se abstiniuit atq̄ ita
 interiit. Eodem tempore luterius quem profugisse ex

Drapes se cibo absti-
 nens periit.

prelio scripsi: cum in potestatem uenisset epasnaci aruer-
 ni: crebro enim mutandis locis multorum fidei se com-
 mittebat: quod nusquam diutius sine periculo comoraturus ui-
 debatur. Cum sibi conscius esset: quod inimicum deberet cae-
 sare habere. hunc epasnacus aruernus amicissimus
 populi ro. sine dubitatione ulla uictum ad caesarem de-
 duxit. Labienus interim in treueris equestre prelium
 facit secundum: compluribusque treueris interfectis et
 germanis qui nullis aduersus romanos auxilia dene-
 gabant. principes eorum uiros redigit in suam potesta-
 tem: atque in hissurum heduum qui & uirtutem & generis
 summam nobilitatem habebat: solusque ex heduis ad id
 tempus permanserat in armis. Ea re cognita caesar cum
 in omnibus partibus gallie res bene gestas uideret: iu-
 dicaretque superioribus estiuis galliam deuictam subac-
 tamque esse: in aquitaniam quam nunquam adisset: sed
 per p. crassum quadam ex parte deuicisset: cum dua-
 bus legionibus in eam partem gallie est profectus: ut
 ibi extremum tempus consumeret estiuorum: quam
 rem sicuti cetera celeriter feliciterque confecit. Namque
 omnes aquitanie ciuitates legatos ad caesarem miserunt
 obsidesque ei dederunt. Quibus rebus gestis: ipse equitum
 presidio narbonem profectus est: exercitum per lega-
 tos in hibernia deduxit: quattuor legiones in belgio col-
 locauit. Cum M. antonio & C. trebonio & P. uatinio
 legatis duas legiones in heduos deduxit: quorum in om-
 ni gallia summam esse auctoritatem sciebat: duas in
 turriones ad fines carnutum posuit. Quae omnes illam
 regionem coniunctam oceano continerent. Duas re-
 liquas in lemonicum finibus non longe ab aruernis

Caesar tendit in aqui-
 taniam in qua nunquam
 antea fuerat.

ne qua pars galliæ uacua ab exercitu esset: paucos dies ipse
 in prouincia moratus: cum celeriter omnes conuētus
 percurrisset: publicas controuersias cognouisset: meritis
 premia tribuisset: cognoscendi enim maximam facul-
 tatem habebat quali quisq; fuisset animo in totius gal-
 liæ defectione: quam sustinuerat fidelitate atq; auxi-
 lijs prouinciæ illius confectis rebus ad legiones in belgiū
 se recipit: hibernatq; nemetocennæ. Ibi cognoscit Comiū
 atrebatem cum equitatu suo prælio contendisse. Nam
 cum Antonius in hiberna uenisset: ciuitasq; atrebatum in
 officio esset: comius qui post illam uulnerationem quā
 supra commemorauimus semper ad omnes motus para-
 tus suis ciuibus esse consuesset: ne consilia belli quere-
 tibus auctor armorum duxq; esset: parente romanis
 ciuitate cum suis equitibus latrocinijs se suosq; alebat: in-
 festisq; itineribus commeatus complures qui compor-
 tabantur in hiberna romanorum intercipientur. Erat
 attributus Antonio præfectus equitum. C. uolusenus
 quadratus: qui cum eo hibernaret. Hūc Antonius ad
 prosequendum equitatum hostium mittit. Volusenus
 ad eam uirtutem quæ singularis erat in eo magnū adiu-
 uantem comiū adiungebat quo libentius id faceret quod impe-
 rabatur. Itaq; dispositis insidijs sepius equites eius aggres-
 sus secunda prælia faciebant. Nouissime cum uehemē-
 tius contenderetur: ac uolusenus ipsius intercipiendi
 comiū cupiditate pertinacius cum paucis insecutus es-
 set: ille autem fuga uehementi uolusenum produxis-
 set longius: tum repente omnium suorum inuocat
 fidem atq; auxilium: ne sua uulnera per fidem inter-
 posita paterentur impunita: conuersoq; equo se a cete-

*Animose Comius
 quadratū uulnerat.*

ris incautius premitit in prefectum. faciunt hoc idem omnes eius equites paucosq; nostros conuertunt atque insequuntur. Comius intensum calcaribus equum coniungit equo quadrati lanceaq; infesta magnis uiribus femur traicit medium uoluleni. Prefecto uulnerato non dubitant nostri resistere & conuersis equis hostem pellere. Quod ubi accidit complures hostium magno nostrorum impetu proculsi uulnerantur: ac partim in fuga proteruntur: partim intercipiuntur. Quod ubi malum dux equi uelocitate euitauit: ac si prelio secundo grauiter ab eo uulneratus prefectus esset: ut uite periculum aditurus uideretur refertur in castra. Comius autem siue expiato suo dolore: siue magis parte amissa suorum legatos ad antonium mittit: seq; & ibi facturum ubi prescripserit: & ea facturum que imperauerit: obsidibus firmat: unum illud orat: ut timori suo concedatur: ne in conspectu ueniat cuiusq; romani. Cuius postulationes Antonius cum iudicaret ab iusto nasci timore: ueniam petenti dedit: obsides accipit. Scio cesarem singulorum annorum singulos commentarios confecisse quod ego non existimaui mihi esse faciendum: propterea quod insequi annus. T. paulo & C. marcello consulibus nullas habere magnopere gallie res gestas. Ne quis tamen ignoraret quibus in locis cesar exercitusq; eo tempore fuissent: pauca esse scribenda coniungendaq; huic commentario statui. Cesas cum in belgio hiemaret: unum illud propositum habebat continere in amicitia ciuitates: nulli spem aut causam dare armorum. Nihil enim minus uolebat: q; sub discessu suo necessitate

N hec hircij de cesare uerba
commentarios.

sibi aliquam imponi belli gerendi ne cum exercitum de-
 ducturus esset: bellum aliquod relinqueretur: quod
 omnis gallia libenter sine presenti periculo suscipere.
 Itaq; honorifice ciuitates appellando principes maxis
 premijs afficiendo nulla onera iniungendo: defessa
 tot aduersis preliis galliam conditione parendi me-
 liore facile in pace continuit. Ipse hibernis peractis
 contra consuetudinem initaliam q̄ maximis itine-
 ribus est profectus: ut municipia & colonias appella-
 ret: quibus M. antonii questoris sui comendauerat
 sacerdotij petitionem: contendebat em̄ gratia cum libe-
 ter pro homine sibi coniunctissimo quem paulo ante
 premiserat ad petitionem: tum acriter contra facti-
 onem & potentiam paucorum: qui marci antonii
 repulsa. Cesaris decedentis gratiam conuellere cupie-
 bant. Hunc & si augurem prius factum q̄ italiam at-
 tingeret in itinere audierat: tamen non minus ius-
 tam sibi causam municipia & colonias adeundi exis-
 timauit: ut iis gratias ageret: quod frequentiam atq;
 officium suum antonio prestitissent: simulq; se & ho-
 norem suum sequentis anni commendaret petiti-
 one: propterea quod insolenter aduersarii sui gloria-
 rentur. L. lentulum & C. marcellum consules crea-
 tos qui omnem honorem & dignitatem cesaris spolia-
 rent: ereptum seruiο galbe consulatum: cum ii mul-
 to plus gratia suffragijsq; ualuisent: quod sibi coniunc-
 tus & familiaritate & consuetudine legationis esset.
 Exceptus est caesaris aduentus ab omnibus municipiis
 & coloniis incredibili honore atq; amore. Cum pri-
 mum enim ueniebat ab illo uniuersae gallie bello: ni-

*Cesar delicta & iam
 pacata gallia in
 italiam proficiscitur.*

hil relinquebatur: quod ad ornatum portatum: itine-
 rum: locorum omnium: qua cesar iturus erat: exco-
 gitari poterat: cum liberis omnis multitudo obviam
 procedebat: hostiæ omnibus locis imolabatur: tricli-
 niis stratis: fora templaq; occupabantur ut uel
 expectatissimi triumphii letitia percipi posse. Tanta
 erat magnificentia apud opulentiores: cupiditas
 apud meliores: cum omnes regiones galliæ togatæ
 cesar percurrisset summa celeritate ad exercitum ne-
 mentocenam redit: Legionibusq; ex omnibus hiber-
 nis ad fines treuerorum euocatis eo profectus est: ibiq;
 exercitum lustrauit. T. Labienum galliæ prefecit to-
 gatæ: quo maiore commendatione conciliaretur
 ad consulatus petitionem. Ipse tantum itineris fa-
 ciens quantum satis esse mutationem locorum prop-
 ter salubritatem existimabat. Ibi quamq; crebro au-
 diebat labienum ab inimicis suis sollicitari certiq;
 fiebat: id agi paucorum consiliis: ut interposita se-
 natus auctoritate: aliqua parte exercitus spoli-
 aretur: tamen neq; de labieno credidit quicq;
 neq; contra senatus auctoritatem ut aliquid fa-
 ceret adduci potuit. Iudicabat cum liberis sententijs
 patrum conscriptorum causam suam facile obtine-
 ri. Nam Caius curius tri. pl. cum cesaris causam
 dignitatemq; defendendam suscepisse: sepe erat se-
 natui pollicitus si quem timor cesaris lederet & qm
 pompeii dominatio atq; arma non minimum ter-
 rorem foro inferrent: discederet uterq; ab armis:
 exercitusq; dimittera. Fore eo facto liberam & sui iu-
 ris ciuitatem: neq; hoc tantum pollicitus est: sed p

Nota de Labieno.

Dominatio.

se dissentionem facere coepit: quod ne fieret omnes con-
 sules amiciq; pompeii suaserunt: atq; ita rem moderando
 discesserunt. Magnum hoc testimonium senatus erat
 uniuersi conueniensq; superiori facto: nam marcellus
 proximo anno cum impugnaret cesaris dignitatem
 contra legem pompeii & crassi retulerat ante tēpus
 ad senatum de cesaris provinciis sententijsq; dictis
 discessionem faciente marcello: qui sibi omnem
 dignitatem ex cesaris inuidia querebat. Senatus
 frequens in alia omnia transiit quibus non frange-
 bantur animi inimicorum cesaris: sed commoueban-
 tur: quo maiores sperarent necessitudines: quibus
 cogi posset senatus consultum: ut ad bellum parthici
 legio una a C. pompeio altera a C. cesare mitteretur.
 neq; obscure duę legiones uni detrahuntur. Nam C. pō-
 peii legionem primam quam ad cesarem miserat cō-
 sectam ex delectu provincie: cesari eam tanq; ex suo
 numero dedit. cesar tamen cum de uoluntate mi-
 nime dubium esset aduersariorum suorum: pompe-
 ii legionem remisit & suo nomine quintadecimam
 quam in gallia citeriore habuerat ex se iube tradit
 eius locum tertiadecimam legionem in italiam mit-
 tit: que presidia tueretur: ex quibus presidis quinta-
 decima deducebatur. Ipse exercitum distribuit in hi-
 berna. Trebonium cum legionibus quattuor in belgio
 collocat. Fabium cum totidem in heduos deducit. Sic
 enim existimabat auctissimam fore galliam: si belge
 quorum maxima uirtus: si hedui quorum auctoritas
 summa esset exercitibus contineretur. Ipe in italia
 profectus est. Quo cum uenisset: cognoscit p. Caium

marcellum consulem legiones duas abse remissas que esse deberent ad parthicum bellum duci cum pompeio traditas atq; in italia retentas esse. Hoc facto quāq; nulli erat dubium quidnam contra cesarem pararetur: tamen caesar omnia patiēda esse statuit. quo ad sibi spes aliqua relinqueretur iure potius disceptandi q̄ belli gerendi;

(3)

FABIVS.
Initium Civilis
belli inter cesare
& pompeium.

Referretur.
Consules.
Lentulus consul.
SENATVS.

SCIPIO.
POMPEIVS.

M. MARCELLVS.

LITTERIS A FABIO CAII CAESARIS CONSVLIBVS redditis: egre ab iis impetratum est. Summa tribunorum & plebis contentione ut in senatu recitarentur. Ut vero litteris ad senatum referretur impetrari non potuit. Referunt consules de re pu. in ciuitate lentulus consul senatui rei q; pu. se nō defuturum pollicetur. si audacter ac fortiter sentētiās dicere uelint. si in cesarem respiciant. atq; eius gratiam sequantur. ut superioribus fecerint temporibus se sibi consilium capturum. neq; senatus auctoritati obtemperaturum: habere se quoq; ad cesaris gratiam atq; amicitiam receptum. In eadem sentētia loquitur scipio. pompeio non esse in animo rei pu. non deesse si senatus sequatur. Si cunctetur. ut agat lenius. nequicq; eius auxilium si postea uelit senatum imploraturum. Hec scipionis ratio quod senatus in urbe habebatur. pompeiusq; aderat. ex ipsius ore pompeii multi uidebatur. Dixerat aliquis leniorem sententiam. Ut primo m. marcellus ingressus in eam orationem. non oportere ante de ea re ad senatum

